

SUBJEKTIVNÍ SEBEPOJETÍ SOCIÁLNÍ OPORY ŽÁKŮ NA 2. STUPNI ZŠ V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI

THE SUBJECTIVE SELF-CONCEPT OF SOCIAL SUPPORT AMONG LOWER SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN THE MORAVIAN-SILESIAN REGION

Veronika Pavlíková, Štefan Chudý

Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita, Ostrava

Abstrakt

Úspěch v moderní společnosti závisí na schopnosti člověka přizpůsobit se změnám vyvolaným technologickým pokrokem. V Moravskoslezském kraji je situace ovlivněna úpadkem důlního průmyslu a transformací dalších odvětví, což má dopad na společnost i jednotlivce. Tyto změny se promítají do subjektivního sebepojetí člověka, kde klíčovou roli v procesu adaptace hraje vzdělávací systém. Příspěvek se zaměřuje na vzdělávání, sociální integraci a školní úspěšnost dětí v regionu. Taktéž se zaměřuje na dílčí aspekty vzdělávání a sociální integrace, analyzuje míru společenské podpory a hledá strategie pro zlepšení školní úspěšnosti dětí v regionu. Příspěvek přispěje k navržení opatření podporujících adaptaci, odolnost a vzdělávací úspěšnost v kontextu regionálních změn.

Klíčová slova: transformace, sebepojetí, sociální opora, resilience, školní úspěšnost

Abstract

Success in modern society depends on people's ability to adapt to the changes brought about by technological progress. In the Moravian-Silesian region, the situation is affected by the decline of the mining industry and the transformation of other sectors, which has an impact on society and individuals. These changes are reflected in people's subjective self-conception, where the education system plays a key role in the adaptation process. This paper focuses on education, social integration and school achievement of children in the region. It also focuses on sub-aspects of education and social integration, analyses the level of social support and looks for strategies to improve academic success of children in the region. The submission will contribute to the design of interventions that promote adaptation, resilience and educational success in the context of regional change.

Keywords: *transformation, self-concept, social support, resilience, school success*

1 ÚVOD

Sociální opora (Mareš, 2001) je definována jako systém vztahů a interakcí, které poskytují jedinci emocionální, materiální nebo informační pomoc. Jde o proces, který pomáhá jednotlivcům zvládat stresové situace, adaptovat se na změny a zvyšovat jejich psychickou pohodu. Subjektivního sebepojetí sociální opory žáků se vztahuje k tomu, jak jednotliví žáci vnímají a hodnotí podporu, kterou dostávají od svého sociálního okolí, včetně rodiny, přátel a učitelů, což ovlivňuje jejich sebeúctu, sebedůvěru a celkovou psychickou pohodu.

2 TEORIE

Kontext sociální opory považujeme za klíčový v systému faktorů odolnosti a subjektivně preferovaných strategií zvládání situací. Dané faktory utvářejí úroveň sebepojetí, subjektivního vnímání a prožívání sociálních situací ve školním a rodinném prostředí. Projevují se přijetím nebo modifikací změn chování a životního stylu a podílejí se na adaptaci jedince při změnách ve společnosti. Jedná se zejména o proces, schopnost a výsledek úspěšné adaptace člověka navzdory nepříznivým nebo ohrožujícím podmínkám (Matějček, Dytrych, 1994) v souhrnu aktivit a chování zaměřených na dosažení odpovídající kvality života (kvalita života podle WHO) navzdory překážkám a nepříznivým životním okolnostem – resilience (Lacková, 2009).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Hlavním cílem projektu je prozkoumat odolnost žáků a rodin v reakci na životní změny v kontextu sociální opory. Jedná se o kvantitativní výzkumný design, který zahrnuje analýzu, popis a vyhodnocení odolnosti žáků v reakci na změny v oblastech vzdělávání v kontextu sociální podpory, resilientního chování ve vztahu k proměnným: zvládání náročných situací ve škole a v rodině a subjektivní hodnocení sociální opory ve strategiích zvládání. Jedná se o pilotní studii (probíhajícího výzkumu). Zaznamenány jsou také faktory, které

identifikují úroveň resilience a kvality života dětí a jejich rodin. Metody sběru dat jsou kombinací dotazníkových testů: CD-RISC 10, SPAS, CASSS, upravených pro cílovou skupinu kohorty žáků 2. stupně základní školy. Vzorek čítá 130 žáků. Data byla sbírána pomocí platformy Qualtrics. Tahle pilotní studie slouží ke specifikaci validity a reliability dotazníků na poměry ČR.

4 VÝSLEDKY

Analýza dat ukázala, že žáci 2. stupně základní školy v Moravskoslezském kraji vnímají sociální oporu především ze strany rodiny a vrstevníků. Zatímco opora ze strany školy a samotných učitelů je hodnocena rozdílně. Dále se ukázalo, že dívky vykazují větší citlivost na sociální oporu než chlapci. Statisticky významné rozdíly byly zjištěny mezi žáky z různých socioekonomických skupin, kdy žáci z nižších socioekonomických vrstev vnímají menší dostupnost sociální podpory a vykazují vyšší míru stresu, nižší sebedůvěru a horší adaptaci na změny. Výsledky dále ukazují, že vyšší míra sociální opory pozitivně koreluje s lepšími strategiemi zvládání a vyšší školní úspěšností. Výzkum přispěl k lepšímu pochopení role sociální opory v procesu zvládání změn a jejího vlivu na vzdělávací úspěšnost žáků.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Zjištěné výsledky potvrzují klíčovou roli rodiny a vrstevníků v poskytování sociální opory žákům, zatímco role školy zůstává oslabená. Tyto poznatky jsou v souladu s výzkumy Mareše (2001), Lackové (2019) i zahraničními výzkumy Troy (2023) Ye (2021), kteří zdůrazňují vliv sociální podpory na adaptaci a duševní pohodu. Na základě výsledků lze doporučit posílení spolupráce mezi školou, rodiči a komunitou, a zavést programy zaměřené na budování resilience žáků. Mezi limity výzkumu patří omezený vzorek a nutnost dalšího longitudinálního sledování pro hlubší pochopení vztahů mezi proměnnými. Výzkum bude rozšířen o kvalitativní studii (analýza faktorů, která identifikuje úroveň odolnosti a kvality života dětí a jejich rodin), která popíše faktory ve vztahu ke vzdělávacím potřebám dětí, bariérám vzdělávání v rodině (rekvalifikace) a vzdělávacím podmínkám regionu (těžký průmysl).

PODĚKOVÁNÍ

Naše poděkování patří především všem, kteří si našli čas a ochotu s námi sdílet nejen jejich zkušenosti, ale také názory. Díky této spolupráci bylo možné dosáhnout relevantních a smysluplných závěrů, které přispěly k celkovému přínosu této práce. Tento výzkum byl realizován s podporou Ostravské univerzity v rámci specifického výzkumu, za což velice děkuji.

6 LITERATURA

- Cuadrado, F., Lacková, L., Mikulajová, M., Antolí, A., Boleková, V., Gellen, M., & Vacas, J. (2023). Framing influence of emotions and attitudes towards Alzheimer's disease on Slovak and Spanish laypersons: A cross-cultural approach. *Humanities & Social Sciences Communications*, 10. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02198-5>
- Helus, Z., & Dytrych, Z. (2009). *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče* (2., přeprac. a rozš. vyd.). Portál.
- Lacková, L. (2019). *Longitudinálny výskum protektívnych faktorov resiliencie u vysokoškolských učiteľov*. Repronis.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1994). *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí* (1. vyd.). Galén.
- Mareš, J. (2001). *Sociální opora u dětí a dospívajících*. Nucleus.
- Troy, A. S., Willroth, E. C., Shallcross, A. J., Giuliani, N. R., Gross, J. J., & Mauss, I. B. (2023). Psychological resilience: An affect-regulation framework. *Annual Review of Psychology*, 74(1). <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-020122-041854>
- Ye, Y. C., Wu, C. H., Huang, T. Y., & Yang, C. T. (2022). The difference between the Connor–Davidson Resilience Scale and the Brief Resilience Scale when assessing resilience: Confirmatory factor analysis and predictive effects. *Global Mental Health*, 9. <https://doi.org/10.1017/gmh.2022.33>